

1. Tekutý moderní život a jeho nebezpečí

„Toužíte-li po míru, dbejte na spravedlnost,“ praví dávná moudrost; a na rozdíl od vědění *moudrost* nestárne. Absence spravedlnosti dnes tarasí cestu k míru naprosto stejně jako před dvěma tisíciletími; na tom se nic nezměnilo. Co se změnilo, je fakt, že „spravedlnost“ je v současnosti, oproti dobám dávno minulým, celoplanetární záležitostí, která je poměřována a hodnocena z planetárních hledisek – což má dva důvody.

Zaprvé: na planetě, jež je zbrázděna „informačními dálnicemi“, není ani potenciálně, natož ve skutečnosti možné, aby cokoli, co se kdekoli na světě přihodí, neproniklo do našeho *vědomí*. Neexistuje žádná *terra nulla*, nejsou žádná prázdňá místa na mentální mapě, žádné nepoznané, nebo dokonce nepoznatelné krajiny či populace. Lidská bída a zoufalství kdesi daleko a tamější odlišné způsoby života stejně jako lidská rozmařilost a cizí životy kdesi úplně jinde pronikají v podobě elektronických obrazů do našich domácností, a to stejně přesvědčivě a drásavě, jako by se jednalo o neštěstí nebo ostentativní rozhazovačnost těch, které denně vidáme za okny a potkáváme ve svém městě. Nespravedlnost, z níž jsou uhněteny modely spravedlnosti, se nadále neomezuje na nejbližší sousedství a není odvozena z pocitu „relativního strádání“ nebo z „platových rozdílů“, které se mohou objevit v porovnání s rodinou odvedle nebo s přáteli z vyšší příčky sociálního žebříčku.

Zadruhé: na planetě, která je otevřená volnému koloběhu kapitálu a komodit, má cokoli, co se přihodí na jednom konkrétním místě, vliv na životy lidí, jejich očekávání a naděje všude jinde. O ničem nemůžeme s jistotou prohlásit, že se nás *materiálně* netýká. Naprosto nic není, nebo přinejmenším nemůže dlouho zůstat zcela indiferentní – nedotčené a nedotýkající se.

Pokud jde o bídu jakéhokoli místa, není žádný blahobyt bez viny. Shrnuto pregnantním vyjádřením Milana Kundery, taková „jednota lidstva“, kterou přinesla globalizace, znamená především, „že není kam utéct“.¹

Jak poukázal Jacques Attali v *La Voie humaine*,² z poloviny světového obchodu a více než poloviny globálních investic profituje pouhých dvadvacet států, které obývá jen čtrnáct procent světové populace, zatímco devětačtyřicet nejchudších zemí, obývaných jedenácti procenty světové populace, si mezi sebou dělí pouhých půl procenta globálního produktu – tedy zhruba tolik, kolik by činil úhrn příjmů tří nejbohatších lidí planety. Devadesát procent celkového bohatství planety zůstává v rukou jediného procenta obyvatel. A nevypadá to, že by měla v brzké době vyrůst přehrada, která by dokázala tento globální proud polarizace příjmů zastavit – ten naopak nebezpečně mohutní.

Tlaky, které mají za cíl prorážet a odstraňovat hranice a kterým se dostalo obecného názvu „globalizace“, vykonaly svou práci; až na několik rychle mizejících výjimek jsou nyní všechny společnosti otevřené skutečně dokořán, a to materiálně i myšlenkově. Spojte tyto dvě „otevřenosti“ – myšlenkovou a materiální – a rázem bude zřejmé, proč jakákoli křivda, relativní nedostatek či záměrná pohodlnost kdekoli na světě přetékají urážející nespravedlnosti: pocitem, že se děje něco špatného, co volá po nápravě, a především nutí oběti, aby se mstily za svá příkoří...

„Otevřenost“ otevřené společnosti získala novou fasetu, o jaké se Karlu Popperovi, který s tímto termínem přišel, ani nesnilo. Stejně jako dříve tento pojem znamená společnost, jež ochotně přiznává svou vlastní neuzavřenost, a tudíž se obává, zda dokáže naplnit své většinou ještě netušené, a tedy neprozkoumané možnosti; k tomu však jde o společnost, jež nebyla nikdy dříve tak neschopná rozhodnout (s alespoň minimem jistoty) o směru své cesty a svůj zvolený itinerář poté dodržet. Atribut „otevřenosti“, dříve vysoce ceněný, i když křehký produkt smělého, avšak stresujícího *sebeprosazování*, je dnes spojován především s všemocným *osudem*; s neplánovanými a nepředpokládanými vedlejšími účinky „negativní globalizace“ – což znamená selektivní globalizace trhu a kapitálu, kontroly a informací, násilí a zbraní, zločinu a terorismu, a to vše jedním hlasem pohrdající principem teritoriální suverenity a nerespektující jakékoli státní hranice. „Otevřená“ společnost je společnost, která je vystavena ranám „osudu“.

Představa „otevřené společnosti“ původně odkazovala k sebeurčení svobodné společnosti, která si svou otevřenost chrání a hýčká, dnes se však ve většině myslí pojí s děsivou zkušeností heteronomní, nepřízní pronásledované a zranitelné populace válcované silami, jež není schopna kontrolovat a kterým úplně nerozumí; populace vyděšené vlastní neschopností bránit se a posedlé neprodyšností svých hranic a bezpečností jedinců, kteří uvnitř nich žijí – přičemž právě tato nepropustnost hranic a zdánlivá bezpečnost života uvnitř vylučují jejich udržení a budou je patrně vylučovat do té doby, dokud bude planeta předmětem výhradně *negativní* globalizace. Na negativně globalizované planetě nebude možné docílit bezpečí, natož je trvale zajistit, a to ani v jedné konkrétní zemi, ani ve vybrané skupině států: rozhodně ne pouze za pomoci jejich vlastních prostředků a bez vztahu k tomu, co se děje ve zbytku světa.

A rovněž není možné tímto způsobem zajistit a dlouhodobě garantovat spravedlnost, onu výchozí podmínku trvalého míru. Neboť pokroucená „otevřenost“ společností, jakou si vynutila negativní globalizace, je sama prvním stupněm nespravedlnosti a bezpráví, a tedy potažmo konfliktů a násilí. Jak říká Arundhati Royová: „Zatímco elita se někde na špičce světa žene za svými vysněnými cíli, chudí zůstávají lapeni ve spirále zločinu a chaosu.“³ Jednání vlády Spojených států, říká Royová, a jejich rozmanitých satelitů ledabyly převlečených za „mezinárodní instituce“, např. Světovou banku, Mezinárodní měnový fond nebo Světovou obchodní organizaci, s sebou jako „nebezpečný vedlejší produkt“ přináší „nacionalismus, náboženský fanatismus, fašismus a samozřejmě terorismus, jež jdou ruku v ruce s progresivní liberální globalizací“.

„Trh bez hranic“ je receptem na bezpráví a na nový světový chaos, v němž se slavný Clausewitzův výrok ocitá vzhůru nohama, neboť je na politice, aby pokračovala ve válce jinými prostředky. Deregulace, která má za následek planetární bezpráví, a ozbrojené násilí se živí navzájem, vzájemně se posilují a povzbuzují; čili jak varuje jiná stará moudrost, *inter arma silent leges* (když řinčí zbraně, zákony mlčí).

Donald Rumsfeld před vysláním vojsk do Iráku prohlásil, že „válku vyhrajeme, až se Američané budou opět cítit bezpečně“.⁴ Toto prohlášení od té chvíle dennodenně omílal George W. Bush. Jenomže vyslání vojsk do Iráku naopak zvedlo a nadále zvedá vlnu strachu o vlastní bezpečnost, a to ve Spojených státech i jinde.

Jak se dalo očekávat, pocit bezpečí nebyl jedinou vedlejší obětí války. Brzy přibýly osobní svoboda a demokracie. Budeme-li citovat prorocká slova Alexandra Hamiltona,

zuřivá destrukce života a majetku jakožto průvodní jevy války a neustálé vypětí a strach, který je přítomen ve státě žijícím v nebezpečí, donutí národy, jež si nejvíce zakládají na svobodě, aby kvůli bezpečnosti a klidu začaly volat po institucích, které mají tendenci likvidovat jejich občanská a politická práva. Pro větší bezpečí budou nakonec ochotny podstoupit riziko, že jim ubude svobody.⁵

Toto proroctví se nyní naplňuje.

Strach, jakmile se ocitne v lidském světě, získává vlastní hybnou sílu a vývojovou logiku a potřebuje vsuktnout jen nepatrně pozornosti a minimum dalších investic, aby rostl, sílil, šířil se – a to nezadržitelně. Slovy Davida L. Altheidea není rozhodující strach z nebezpečí jako takový, ale to, k čemu tento strach může vést a čím vším se může stát.⁶ Jestliže lidé žijí za vysokými zdmi, najímají si strážce, řídí obrněná vozidla, nosí zbraně a chodí na hodiny bojového umění, společenský život se proměňuje. Problém je, že tyto aktivity nás jen utvrzují v pocitu zmatku, kterému se svým konáním snažíme předcházet.

Strach nás podněcuje k defenzivnímu jednání. Když k němu dojde, dodají tyto naše činy strachu na naléhavosti a hmatatelnosti. Právě naše reakce přetavují neblahá tušení do podoby každodenní skutečnosti, a slovo se tak stává tělem. Záhy se strach pohodlně uvelebí v nitru a naplní náš každodenní život a jeho rutinu; už mu není zapotřebí žádných vnějších stimulů, protože konání, ke kterému nás dennodenně podněcuje, obstarává veškerou motivaci i energii potřebnou k jeho šíření a dalšímu sebemnožení. Mezi mechanismy, které soupeří o podobnost se snovým modelem *perpetua mobile*, má největší šanci na vítězství právě sebereprodukce propletenice strachu a jednání, jež je tímto strachem podněceno.

Vypadá to, jako by se naše obavy staly dokonale samohybné a sebezáchovné; jako by získaly svoji vlastní setrvačnost – a mohly nadále růst a vzkvétat díky dostatečné výživě z vlastních zdrojů. Tato zdánlivá soběstačnost je samozřejmě pouhou iluzí, právě tak jako byla iluzí v případě bezpochybných jiných mechanismů, které se holedbaly zázračnou schopností věčného

pohybu. Kolo strachu a jednání diktovaného strachem by se samozřejmě tak lehce neroztočilo a nezačalo nabírat na rychlosti, kdyby nezískávalo potřebnou energii z existenciálního chvění.

Přítomnost takového chvění není ničím novým; existenciální otřesy doprovázely lidstvo po celou jeho historii, neboť žádné ze společenských zřízení, v jejichž rámci lidé vedli své životy, neposkytovalo dostatečně spolehlivou ochranu proti ranám „osudu“ (označovaným tak proto, aby bylo možné tyto rány odlišit od patálií, které lidé *mohou* odvrátit, a také z důvodu, aby vyšla najevo ani ne tak zvláštní povaha takovýchto ran, jako spíše *neschopnost lidí je předvídat*, natož jim předcházet nebo je zneškodňovat). „Osud“ udeří vždy bez varování a je mu lhostejné, co jeho oběti dělají nebo nedělají, aby jeho ranám unikly. „Osud“ zastupuje lidskou nevědomost a bezmocnost a za svou děsivou moc vděčí právě těmto slabostem svých obětí. A, jak napsali autoři *Hedgehog Review* v předmluvě k speciálnímu číslu věnovanému strachu, „při absenci existenciálního pohodlí“ mají lidé tendenci spokojit se „s bezpečností či zdáním bezpečnosti“.⁷

Základy, o něž se opírají naše životní naděje a vyhlídky, jsou poněkud vratké – stejně jako naše zaměstnání a společnosti, které nám je poskytují, stejně jako naši partneři a okruh přátel či postavení, jež si užíváme v rámci širší společnosti, a hrdost a sebedůvěra, které z toho plynou. „Pokrok“, tato kdysi nejextrémnější manifestace radikálního optimismu a příslib celosvětově sdíleného věčného štěstí, se přestěhoval ke zcela opačnému pólu dystopických a fatalistických předpovědí: nyní představuje hrozbu v podobě neústupné a nevyhnutelné změny, která místo aby věštila mír a úlevu, přináší jen neustálou krizi a stres a nedovolí chvíli odpočinku. „Pokrok“ se změnil v jakési nekonečné a nepřerušované manévry, kdy moment nepozornosti znamená neodvratnou prohru a nevyhnutelné vypadnutí ze hry. Místo velkých očekávání a sladkých snů přináší „pokrok“ nespavost plnou nočních můr, v nichž člověk „zůstává pozadu“ – ujíždí mu vlak, a to čím dál rychleji.

Protože nejsme schopni zpomalit deprimující tempo změny, natož předvídat a kontrolovat, k čemu tato změna spěje, soustředíme se na věci, které můžeme ovlivnit, o nichž si myslíme, že je můžeme ovlivnit, případně na ty, u nichž jsme ujišťováni, že je můžeme ovlivnit: snažíme se odhadnout a minimalizovat rizika, že se my sami, anebo naši momentálně

nejbližší a nejdražší, staneme oběťmi nespočetných a nevypočitatelných nebezpečí, která pro nás tento neuchopitelný svět se svou nejistou budoucností má jistě přichystaná. Zaobíráme se „sedmi příznaky rakoviny“ nebo „pět symptomy deprese“, případně zaháníme průvodní znaky vysokého krevního tlaku, vysoké hladiny cholesterolu, stres či obezitu. Jinými slovy hledáme *zástupné* terče, do nichž bychom mohli vystřílet svůj nadbytečný existenciální strach, kterému jsme znemožnili vybit se přirozenou cestou. A tyto provizorní terče nacházíme v komplikovaných opatřeních, jež nás mají ochránit před inhalací kouře ze sousedovy cigarety, před tučným jídlem anebo „zlými“ bakteriemi (přičemž se proléváme tekutinami, které slibují, že obsahují ty „hodné“ bakterie), před slunečním zářením či před rizikovým sexem. Ti z nás, kteří si to mohou dovolit, se všemožně chrání proti různým nebezpečím: těm viditelným i neviditelným, přítomným či předjímaným, známým i dosud neznámým, rozptýleným či všudypřítomným, a to tím, že se zamykají za vysoké zdi, kontrolují přístupové cesty do svých příbytků kamerovými systémy, najímají si ozbrojené strážce, řídí „obrněná“ vozidla (například tzv. SUV – sportovní užitková vozidla), nosí „bezpečnostní“ oblečení (jako „těžké boty“) nebo se věnují bojovým uměním. „Problém je,“ citujeme znovu Davida L. Altheidea, „že toto jednání posiluje a pomáhá vytvářet pocit chaosu, jenž vede jen k dalším aktivitám v podobném duchu.“ Každý nový zámek na vstupních dveřích, namontovaný jako reakce na šířící se zvěsti o zločincích, kteří vypadají cize a pod pláštěm skrývají dýku, každá další revize dietního jídelníčku jako reakce na šířící se „potravínovou paniku“ nutí svět, aby vypadal ještě zákeřněji a hrůzněji, a podněcuje *další* obranné akce – které, bohužel, úspěšně dodávají energii sebepropačnické schopnosti strachu.

Na nejistotě a strachu se dá velmi snadno vydělávat; a také se vydělává. „Inzerenti,“ komentuje Stephen Graham, „záměrně zneužívají všeobecně rozšířených obav z terorismu k tomu, aby dále zvyšovali prodej už tak neobyčejně výnosných SUV.“⁸ Tato vojenská monstra na čtyřech kolech s nehoráznou spotřebou paliva, která jsou scestně nazývaná „sportovní užitkové vozy“ a již nyní tvoří 45 % celkového prodeje aut v USA, projíždějí každodenním městským životem jako „obrněná kapsle“. SUV je

známkou bezpečí; podobně jako komunity, které sídlí za branami, jimiž tento vůz tak často vjíždí dovnitř, bývá SUV v reklamách zobrazován jako ochrana proti

riskantnímu a nepředvídatelnému životu ve venkovním prostoru... Tyto vozy jako by tlumily obavy, které urbánní střední třídy pocítují, když se pohybují – nebo stojí v zácpě – ve svém „domovském“ městě.

Podobně jako tekuté peníze, které se hodí pro jakýkoli druh investice, lze také kapitál strachu proměnit v libovolný typ profitu – komerční i politický. Samozřejmě se tak děje. A proto se *osobní bezpečí* stalo hlavním, možná dokonce *tím* hlavním artiklem všemožných marketingových strategií. Stejně tak slogan „zákon a pořádek“, stále častěji redukovaný na příslib osobního (či lépe řečeno *fyzického*) bezpečí, se stal hlavním, možná dokonce *tím* hlavním prodejním artiklem politických manifestů a volebních kampaní; přičemž názorné ukázky ohrožení osobního bezpečí se staly hlavním, možná dokonce *tím* hlavním prodejním artiklem v ratingových válkách masmédií, která konstantně navyšují kapitál strachu a přidávají na úspěšnosti jeho využití jak marketingovému, tak politickému. Jak říká Ray Surette, svět na obrazovkách televizí sestává z „občanů-ovcí“ chráněných před „zločinci-vlky“, a to „policíí-ovčáckými psy“.⁹

Klíčová odlišnost současných podob strachu, které byly jinak známy i ve všech předchozích formách lidské existence, pravděpodobně spočívá v rozpojení vazby mezi jednáním podníceným strachem a existenciálním chvěním, které tento strach produkuje. Jinými slovy: spočívá ve vysídlení strachu ze škvír a prasklin lidského života, kde se líhne a roste „osud“, do oblastí, které jsou z větší části odpojeny od skutečného zdroje úzkosti. Žádné kvantum snah, jež jsou investovány do těchto oblastí, nejspíš nebude schopno neutralizovat či blokovat tento zdroj, a tak se všechna konejšení úzkosti ukážou jako planá, ať jsou ony snahy jakkoli vážné a důmyslné. Právě z tohoto důvodu se roztáčí začarované kolo strachu a strachem podníceného jednání – a neztrácí setrvačnost, i když se nijak nepřibližuje svému údajnému cíli.

Vyslovme nyní explicitně to, co jsme zatím jen naznačili: zmíněné kolo strachu se odkutálelo anebo bylo odkutáleno z oblasti bezpečí (tedy sebedůvěry a sebejistoty, nebo jejich absence) do oblasti zabezpečení (tedy sebeochrany před ohrožením, nebo vystavování se tomuto ohrožení).

První oblast, postupně okrádaná o institucionalizovanou, státem schválenou a podporovanou ochranu, byla předhozena rozmarům trhu; proměnila

se v hříště globálních sil, jež jsou mimo dosah politické kontroly, a neumožňují tedy postiženým adekvátní reakci, natož efektivní obranu. Společně podporované a schvalované pojistky proti individuálním krachům, které se během minulého století proslavily pod názvem sociální stát, jsou nyní úplně anebo zčásti rušeny a ořezávány pod úroveň, na níž jsou ještě schopny žít pocit bezpečí, a tím sebedůvěru zúčastněných. A navíc: ať už zůstává z přeživších institucí, které ztělesňují původní příslib, cokoli, nenabízejí žádnou naději, natož víru, že přežijí i další vlny redukci, jež bezprostředně hrozí.

Vzhledem k tomu, že státem vybudovaná a udržovaná ochrana proti existenciálnímu chvění je postupně demontována a že kolektivně sebeobranná opatření, jako jsou odbory a další nástroje kolektivního smlouvání, postupně slábnou vlivem tlaku soutěživého trhu, jenž rozleptává solidaritu se slabými, je nyní zcela na jednotlivci, aby hledal, nacházel a aplikoval řešení problémů, které produkuje společnost, a aby se o to pokoušel v rámci činů solitérní povahy – ačkoli je ovšem pro daný úkol vybaven naprosto neadekvátními prostředky a možnostmi.

Poselství z výšin politické moci adresovaná těm schopným i neschopným vidí kouzelný lék na už teď nesnesitelnou nejistotu ve „větší flexibilitě“ – a tím malují budoucnost ještě nejistější, bohatší o další privátní problémy, větší osamělost a bezmocnost a opět ještě větší nejistotu. Předem je vyloučena možnost existenciálního bezpečí, jež by se opíralo o kolektivní základy, a tím je vyloučen rovněž jakýkoli stimul k solidárnímu jednání; místo toho politici své adresáty vybízejí, aby se soustředili na individuální přežití v tomto nevyčísitelně rozděleném, atomizovaném, a tedy čím dál nejistějším a nepředvídatelnějším světě – v duchu hesla „každý sám za sebe, ostatní ať vezme čert“.

To, že stát vycouval z funkce, na které zakládal svou legitimitu po větší část minulého století, znovu a široce otevírá téma této legitimacy. Nový občanský konsenzus (čili „ústavní patriotismus“, použijeme-li termín Jürgena Habermase) nemůže v současnosti vzniknout způsobem, jakým byl budován ještě donedávna: tedy za pomoci ujištění o ústavní ochraně proti rozmarům trhu, jenž je znám svým sklonem pustošit sociální postavení a podkopávat právo na společenské uznání a osobní důstojnost. Integrita politických orgánů v rámci jejich současné nejběžnější formy národního státu se dostala do problémů, a proto je třeba urgentně nalézt alternativní legitimitu.

Ve světle výše řečeného nijak nepřekvapí, že v současnosti se ona alternativní legitimita státní autority a nové politické formule o výhodách pro řádné občany hledají ve slibu státu svým občanům, že ochrání jejich *osobní bezpečí* před jakýmkoli ohrožením. Spektrum společenských ponížení, před kterými *sociální* stát přísahal chránit své občany, je nyní v rámci politické formule o „státu osobního bezpečí“ nahrazováno strašáky přebujelé pedofilie, sériových vrahů, dotěrných bezdomovců, zlodějů, stopařů, pobudů, teroristů nebo ještě lépe všemi těmito strašáky v jednom, a to v postavě ilegálního přistěhovalce, proti němuž se nejnovější ztělesnění moderního státu zavazuje bránit své příslušníky.

V říjnu 2004 odvysílala BBC 2 dokumentární cyklus s názvem *The Power of Nightmares: The Rise of the Politics of Fear (Moc nočních můr: vzestup politiky strachu)*.¹⁰ Adam Curtis, autor a producent tohoto cyklu a jeden z nejuznávanějších tvůrců seriálních televizních pořadů ve Velké Británii, poukázal, že jakkoli globální terorismus představuje velmi reálné nebezpečí, které se kontinuálně množí na „územích nikoho“ kdesi v globální divočině, velká část, pokud ne většina hrozby, jež je s terorismem oficiálně spojována, „je fantasmagorie, nafouknutá a překroucená politiky. Je to temná iluze, která se nikým nezpochybněna rozšířila politickými a vládními kruhy celého světa, bezpečnostními službami i mezinárodními médii.“ Nebylo by dvakrát složitější odhalit důvody strmé a velkolepé kariéry této iluze: „Ve věku, kdy všechny velké ideje ztratily svoji hodnověrnost, je strach z imaginárního nepřítele to jediné, co politikům může pomoci, aby se udrželi u moci.“

Signály hrozícího posunu v legitimitě státní moci směrem k státu osobního bezpečí byly zřejmě dávno před 11. zářím 2001, i kdyby lidé opravdu potřebovali zažít šok z pádu manhattanských dvojčat, který se znovu a znovu objevoval na milionech televizních obrazovkách po celé měsíce, aby tuto novinu dokázali vstřebat – a politici aby dokázali přetavit právě populární existenciální úzkosti v novou politickou formuli. Prezidentský souboj mezi Jacquesem Chiracem a Lionelem Jospinem nabyl ve Francii podoby veřejné aukce, při níž se dva političtí vůdci snažili vzájemně trumfovat siláckými sliby, kdo nasadí ještě účinnější zbraně ve válce se zločinem, který povede k ještě ostřejší a přísnější legislativě a ještě důmyslnějším a nápaditějším trestům pro mladistvé i dospělé delikventy a všechny nepřátelské a odcizené „cizince v našem středu“. Když poté George W. Bush v souboji se svým politickým protivníkemrazil houževnatost ve „válce

s terorismem" a když se lídr britské opozice pokusil rozhodit „novou labouristickou" vládu tím, že svede rozptýlenou existenciální úzkost z deregulovaného trhu práce na nebezpečí, jež představují kočující Romové a bezprizorní imigranti, padla semínka strachu, která rozsávali, na předem pečlivě zoranou půdu.

Není pouhou shodou okolností (podle Huguesa Lagrangea),¹¹ že k těm nejhalasnějším poplachům týkajícím se nárůstu kriminality a k tomu nejběsílejším „bezpečnostnímu panikaření", jež doprovázely osten-tativně tvrdé zásahy vlád a manifestovaly mj. rychle se plnící věznice (Lagrange tomu říká „substituce vězeňského státu za stát sociální"), do-chází „zhruba od poloviny šedesátých let v zemích s nejméně rozvinu-tými sociálními systémy (jako jsou Španělsko, Portugalsko nebo Řecko) a v zemích, kde bylo sociální zabezpečení drasticky zredukováno (jako jsou Spojené státy a Velká Británie). Ani jeden výzkum do roku 2000 neprokázal významnější souvztažnost mezi přísnou politikou trestání a objemem kriminality, většina studií ale odhalila silnou negativní sou-vztažnost mezi „tlakem k věznění" na jedné straně a „poměrem sociál-ního zabezpečení nezávislého na trhu" a „procenty HDP odváděnými na toto zabezpečení" na straně druhé. Celkem vzato nový pohled na krimi-nalitu a ohrožení fyzického bezpečí jedinců a jejich vlastnictví se ukázaly být bez nejmenších pochybností důvěrně spjaté s „pocitem nejistoty" a postupující ekonomickou deregulací, s níž souvisí záměna společenské solidarity za individuální odpovědnost.

„Neobjevila se žádná nová monstra. Jde pouze o aplikaci jedu strachu," po-znamenal Adam Curtis k vzrůstající zaujatosti lidí svým fyzickým bezpečím. Strach je tu a naplňuje každodenní lidskou existenci, zatímco jejími základy otřásá postupující deregulace a obranné bašty občanské společnosti berou za své. Strach je tu – a využívání jeho zdánlivě nevyčerpatelných a horlivě doplňovaných zásob k obnově vytěženého politického kapitálu je láka-dlem, kterému mnoho politiků nedokáže odolat. A strategie zhodnocování strachu je dobře zavedena, její tradice sahá až k počátkům neoliberálního útoku na sociální stát.

Zmíněnému lákadlu se ochotně podléhalo dávno před 11. zářím – a toto lákadlo bylo důkladně prozkoumáno včetně všech možností, jak by se daly využít jeho senzační výhody. Ve studii uštěpačně, avšak trefně nazvané

Terorista, přítel státní moci¹² analyzuje Viktor Grotowicz, k čemu všemu vláda Německé spolkové republiky na konci 70. let 20. století využila teroristické akce Frakce Rudé armády. Zjišťuje, že zatímco v roce 1976 považovalo osobní bezpečí za zásadní politické téma pouhých 7 % západoněmeckých občanů, již o dva roky později je drtivá většina z nich vnímala jako důležitější než boj proti nezaměstnanosti a inflaci. Během těchto dvou let národ na svých televizních obrazovkách sledoval spektakulárně natočené hrdinské zásahy povážlivě bobtnajících policejních sil a tajných služeb a naslouchal vyšším a ještě vyšším lícitacím politiků, kteří slibovali zavést ostřejší a ještě ostřejší opatření v totální válce s teroristy. Grotowicz dále zjišťuje následující: zatímco liberální duch původní německé ústavy, která kladla důraz na osobní svobodu, byl podloudně nahrazen dříve odmítaným státním autoritářstvím, a zatímco Helmut Schmidt veřejně děkoval právníkům, že nepodrobili nové dodatky Bundestagu k ústavnímu právu přílišnému zkoumání – hrála nová legislativa do karet především teroristům, jimž zajistila takové zviditelnění a veřejné postavení, o jakých se jim nejspíš nezdálo ani v těch nejoptimističtějších snech. Badatelé se vzácně shodují, že divoká reakce sil práva a pořádku skutečně přispěla k popularitě terorismu, a to obrovskou měrou. Nelze nemít podezření, že manifestovaná funkce nových, přísných a ostantativně nemilosrdných opatření, která jsou deklarována jako kladivo na hrozby terorismu, ve skutečnosti hraje druhé housle, přičemž ty první hraje funkce skrytá: snaha přesunout základy autority státu z oblasti, kterou stát nemůže ani nezamýšlí efektivně kontrolovat, do oblasti jiné, kde lze moc a odhodlání k akci demonstrovat se vši teatrálností a kde se navíc lze dočkat téměř jednomyslného aplausu veřejnosti. Nejmarkantnějším výsledkem protiteroristické kampaně byl rapidní nárůst strachu, jenž pronikl celou společností. Co se týče teroristů, tedy cíle deklarovaného kampaní, ty to přivedlo o mocný kus blíže k jejich vlastnímu cíli, tedy podkopání hodnot podpírajících demokracii a pošlapání respektu k lidským právům – tak blízko, že v něco takového nemohli ani doufat. Dlužno dodat, že pozdější rozpad Frakce Rudé armády a její odchod ze scény nezpůsobily represivní akce policejních sil, vplynul ze změny sociálního klimatu, které nadále nebylo příznivé pro *Weltanschauung* (ideologii) a praxi teroristů.

Vlastně totéž lze říct k smutnému příběhu terorismu v Severním Irsku, očividně udržovanému při životě a získávajícímu svůj lesk z velké části kvůli

dramatickým a militantním reakcím Britů; jeho finální kolaps lze přičíst spíše irskému ekonomickému zázraku, fenoménům jako „únava materiálu“ a podobným než čemukoli, co dokázala nebo nedokázala britská armáda.

Od té doby se mnoho nezměnilo. Jak ukazují poslední zkušenosti (podle analýz Michaela Meachera), vojenské zásahy proti moderním formám terorismu zůstávají se železnou pravidelností endemicky neefektivní, nebo dokonce naprosto kontraproduktivní: „Navzdory ‚válce s terorismem‘ je poslední dva roky ... al-Kajdá zřejmě akceschopnější než dva roky před 11. zářím.“¹³ Adam Curtis, kterého jsme již citovali, zachází ještě o krok dál a tvrdí, že al-Kajdá existovala pouze jako vágní a obecná představa o „vyčištění zkorumpovaného světa pomocí náboženského násilí“ a že jako taková je výtvorem právníků; že původně neměla ani jméno, „dokud začátkem roku 2001 americká vláda nerozhodla, že bin Ládina odsoudí v jeho nepřítomnosti, k čemuž musela použít zákony uplatňované v boji s mafií a vyžadující, aby se kriminální organizace nějak jmenovala“.

Vezmeme-li v potaz povahu současného terorismu, potom sama myšlenka „války s terorismem“ je drnčivým *contradictio in adjecto*. Moderní zbraně, koncipované a vyvíjené v éře územních invazí a dobývání, jsou pozoruhodně nevhodné k lokalizaci, zaměření a zničení exteritoriálních, endemicky unikajících a vysoce pohyblivých cílů, velmi malých jednotek či pouhých jednotlivců, kteří cestují nalahko a mizejí z místa útoku tak rychle a nenápadně, jako se objevili, zanechávajíce za sebou mizivé nebo žádné stopy. Uvážíme-li povahu moderních zbraní, které má armáda k dispozici, potom jejich použití v boji s terorismem takového typu musí nutně dopadat jako pokusy oholit se sekerou – tyto snahy jsou neohrabané a zmatené, zakusují se do mnohem většího území, než jaké teroristé napadli, a vedou k většímu počtu „vedlejších nehod“ a „postranních katastrof“, a tím také k většímu teroru, než jaký by kdy sami teroristé se svou výbavou mohli způsobit („válka s terorismem“, vyhlášená po útoku na Světové obchodní centrum, si již vybrala daleko víc „postranních obětí“ z řad nevinných než teroristický čin, na který chtěla reagovat). Tato skutečnost je zcela nepochybně integrální součástí plánů teroristů a principiálním zdrojem jejich moci, přičemž výrazně převyšuje sílu samotných stoupců a jejich zbraní.

Na rozdíl od svých zjevných nepřátel se teroristé nemusí cítit omezení zdroji, jež mají k dispozici. Při vypracovávání strategií a taktik mohou mezi

svá aktiva směle zahrnout očekávatelnou, bezmála zaručenou reakci „nepřítele“, která zcela nepochybně výrazně znásobí zamýšlený účinek jejich zvěrstev. Je-li cílem teroristů šířit teror mezi populací nepřítele, potom armáda a policie nepřátelské strany zajistí, aby tohoto cíle bylo nejen dosaženo, ale aby ho bylo dosaženo v daleko větším rozsahu, než na jaký mají sami teroristé kapacitu.

Nezbývá než opakovat po Meacherovi: Zdá se, že zvláště po 11. září 2001 povětšinou hrajeme „bin Ládinovu hru“. A to je, jak Meacher správně podotýká, fatálně chybný přístup. Jen bych doplnil, že přistoupení na bin Ládinovu hru je o to neodpustitelnější, že jakkoli je u veřejnosti ospravedlňováno záměrem vymýtit terorismus, řídí se naprosto jinou logikou, než by tento záměr vyžadoval.

Meacher obviňuje vlády, které stojí v čele „války s terorismem“,

z neochoty zamyslet se nad tím, jaký je důvod nenávisi teroristů: proč je kvantum mladých lidí připraveno vyhodit se do povětří, proč bylo devatenáct vysoce vzdělaných mladých mužů ochotno zabít sebe a tisíce dalších při útocích 11. září a proč odpor [v Iráku] vzrůstá navzdory pravděpodobnosti, že vzbouřenci budou zabiti.

Místo aby se vlády na okamžik pozastavily nad těmito fakty, raději jednájí (a s veškerou pravděpodobností se některé z nich, zejména vláda USA, chystají dál jednat ve stejném duchu, čehož živým důkazem bylo jmenování Johna R. Boltóna – s jeho slavným „Spojené národy neexistují“ – americkým vyslancem při OSN). Jak konstatoval Maurice Druon, „než americká vláda odstartovala válku v Iráku, měla tam pouhé čtyři agenty [zpravodajské služby], kteří byli ještě k tomu agenty dvojitémi“.¹⁴ Američané začali válku s přesvědčením, že „američtí vojáci budou přivítáni s otevřenou náručí a květinami jako osvoboditelé“. Namísto toho je, abych opětovně citoval Meachera, „rok od roku hlubší tamější rozladění ze smrti více než 10 000 civilistů, z 20 000 zraněných a z vysokých ztrát irácké armády, a to kvůli neschopnosti Američanů zajistit základní veřejné služby ..., bující nezaměstnanosti a bezdůvodné tyranii, jíž se americká armáda dopouští“. Nelze než dovodit, že jako by byla neefektivní myšlenka bez akce, akce bez myšlenky je bezzubá úplně stejně – a k tomu způsobuje obrovský nárůst morální korupce a lidského utrpení.